

Hizmetler Ticaretinde Fırsatlar ve Tehditler: AB ve Türkiye

Beyza Sumer*

Özet

Hizmetler, bilgi çağında diğer sektörlerin dinamik bileşeni olmasından dolayı, küresel ekonomide hızla artan bir öneme sahiptir. Turizm, ulaşım, finans ve iş hizmetleri gibi geleneksel hizmetlerin yanı sıra; veri işleme, enerji korunması, su yönetimi gibi yeni ve farklı hizmet türleri ortaya çıkmıştır. Hizmetler, dünya ekonomisinde; çıktı, istihdam ve katma değer bakımından yüksek oranlara sahiptir ve büyük hacimlerde dış ticaret ve dış yatırımlara konu olmaktadır.

Hizmetler ticaretinin küresel bir olgu olduğundan hareketle, sadece Tek Pazar'ın tamamlanması düşüncesiyle hizmetlerde liberalleşmenin AB için tehdit oluşturacağı; Türkiye bakımından ise hizmetler dış ticaretinde önemli fırsatların ortaya çıktığının belirtilmesi, çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu amaca uygun olarak, ampirik verilere dayalı karşılaştırmalı yöntemle, hizmetler ticaretinin AB ve Türkiye ekonomilerindeki ağırlığı; AB içi ve AB dışı ticaret bağlamında hizmetlerde liberalleşme çabaları; ve hizmetler dış ticaretinde Türkiye'nin durumu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: hizmetler ticareti, hizmetlerde dış ticaret, AB Hizmetler Direktifi, AB, Türkiye

* Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü, Dr. beyza.sumer@deu.edu.tr

Opportunities and Threats in Services Trade: EU and Turkey

Abstract

Services sector has increasingly become important in the global economy, essentially due to its characteristic for being a dynamic component of other sectors in the knowledge era. New and different types of services such as data processing, conservation of energy, management of water have emerged and gained importance alongwith the other traditional services like tourism, finance and business services. Services have high shares in output, employment, and value added in the world economy; and have become subject to foreign trade and foreign investment in substantial volumes.

The aim of this paper is to highlight the threats that the EU face when the liberalization of services trade, which is in fact a global phenomenon, is carried out within the scope of completing the Single Market; and to underline some of the opportunities that Turkey has in services trade.

In accordance with the purpose of this paper, the importance of services trade in the economies of the EU and Turkey; the efforts of liberalization of services in the EU within the context of intra-trade and extra-trade of services; and the position of Turkey in services trade will be discussed by using an empirical and comparative method.

Key Words: *services trade, foreign trade in services, Services Directive of the EU, EU, Turkey*

Hizmetler Ticaretinde Fırsatlar ve Tehditler: AB ve Türkiye

GİRİŞ

Hizmetlerin üretim ve ticaretinde görülen hızlı artış; küresel ekonomideki temel değişimin önemli bir göstergesidir. 1980'lerden itibaren, önce gelişmiş ve daha sonra da gelişmekte olan ülkelerin üretim, dağıtım ve tüketim yapılarında dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişimin; teknoloji, küreselleşme ve uzmanlaşmanın fonksiyonu olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. (Gallie, 1996; Castells, 1996; Meisenheimer, 1998; Hecker, 2005; Green ve Owen, 2006).

Hizmetler; üretim ve iş süreçlerinin her aşamasında ortaya çıkmakta ve katma değer yaratma sürecinde hizmetlerin önemi tüm sektörlerde hızla artmaktadır. Özellikle yeni enformasyon, bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, daha yoğun bir işbölümü ve daha yüksek bir uzmanlaşma; yeni katma değer biçimlerini yaratmıştır. Katma değer yaratmanın değişen tarzlarından dolayı, mal ve hizmetlerin üretimiyle, müşteriler ve hizmet sağlayıcıları arasında birbirini etkileyen karmaşık süreçler ortaya çıkmıştır. Bu süreçler, bilgi içeriklerini ürünün somut varlığıyla ayırlamaz derecede birleştirmişlerdir. Böylece imalat ve hizmetler arasındaki sınır iyice incelmıştır.

Teknolojik eksenin belirleyici olduğu değişimle, hizmetlerin sayısı ve içeriği de giderek artmaktadır. Ulaşım, nakliye, turizm, perakende ticaret gibi geleneksel hizmetlerden başka; su yönetimi, enerji korunması, danışmanlık, veri işlenmesi, teknik analiz gibi yeni ve farklı hizmet türleri ortaya çıkmıştır. Böylece, ekonomiler daha karmaşık bir hal aldıkça, Colin Clark'ın birincil (tarım), ikincil (imalat sanayi), üçüncül (hizmetler) sektörler olarak yapmış olduğu gruplandırmaya dayalı eski paradigmanın terk edilmesi, onun yerine ekonomik faaliyetleri sınıflandırmakta kullanılan kavramların çeşitlenmesi gereği ortaya çıkmıştır (Castells, 1996; Granz, 2005).

Hizmetlerin bu karmaşık yapısına rağmen, analizlerde hizmetler hala ayrı bir sektör olarak ele alınmakta ve genel trende uygun olarak dağıtım hizmetleri, üretime dönük hizmetler, kişisel hizmetler ve kamu hizmetleri olmak üzere dört genel kategoride incelenmektedir(Castells, 1996). (1) Dağıtım hizmetleri; ticari dağıtım ağlarının (toptan ve perakende) yanı sıra, hem iletişim hem de nakliye faaliyetlerini içerir. (2) Üretime dönük hizmetler; çok vasıflı olmayan destek hizmetleri dahil, ekonomiye daha önemli girdilerle katkıda bulunan, şirketlerin verimliliği ve üretkenliğinin artması için bilgi ve destek sunan hizmetleri kapsar. (3) Kişisel hizmetler; eğlence ve yeme-içme gibi kişisel tüketimle ilgili hizmetlerdir. (4) Kamu hizmetleri; kamu yararı için devletin gerçekleştirdiği hizmetlerdir.

Eurostat, hizmetleri dört genel kategori altında, ancak yukarıdaki içeriklerden farklı olarak ele almaktadır. Hizmetler sektörü, NACE'de (Nomenclature Générale des Activités Économiques dans les Communautés Européennes-AB ekonomik faaliyetleri sınıflandırma sistemi) G-K bölümlerinde yer almakta; J bölümü olan finansal aracı kurumlar bunun dışında tutulmaktadır (Urbanski, 2007). Buna göre AB'de hizmetler sektörü kategorileri şu şekildedir: (1) Dağıtım hizmetleri: motorlu araçların bakımı, satışı; toptan ticaret, komisyonculuk; perakende ticaret ve kişisel eşyaların tamiri. (2) Oteller ve restoranlar. (3) Nakliye ve iletişim hizmetleri: kara taşımacılığı, borularla taşıma; su taşımacılığı; hava taşımacılığı; taşıma faaliyetlerinin desteklenmesi, seyahat acentaları; posta ve telekomünikasyon. (4) Emlak, kiralama ve iş hizmetleri: emlak faaliyetleri; makina, kişisel ve hanehalkı eşyalarının kiralanması; bilgi işlem ve bağlantılı faaliyetler; araştırma ve geliştirme; diğer iş faaliyetleri .

Üretim, dağıtım ve tüketim faaliyetlerinin hemen her aşamasında yer alan çeşitli kategorilerdeki hizmetler, büyüme ve istihdamın motoru olarak görülmektedir. AB'de hizmetler ekonomik faaliyetin ve istihdamın yüzde 70'ini; hizmetlerdeki KOBİ'ler tüm işletmelerin yüzde 99.9'unu, istihdamın yüzde 68.5'ini ve katma değerinin yüzde 63'ünü oluşturmaktadır (Urbanski, 2007). Türkiye'de ise hizmetlerin büyüme içindeki payı yüzde 64, istihdamdaki payı yüzde 51'dir (DPT, 2006).

Dış ticaret açısından hizmetler ele alındığında, daha fazla sayıda faaliyet ticarete konu olmaktadır. 2006 yılında küresel hizmet ticaretinin 2.8 trilyon dolarını ihracat; 2.7 trilyon dolarını ithalat oluşturmuştur (DTÖ, 2007). Doğrudan Yabancı Yatırımlar bakımından hizmetler değerlendirildiğinde; 2006 yılında küresel içe doğru yatırımlar 1306 milyar dolar, dışa doğru yatırımlar 1216 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında küresel içe doğru yatırımların üçte ikisini ve yatırım stokunun yüzde 61'ini hizmetler oluşturmaktadır (UNCTAD, 2007).

Hizmetlerin büyüme, istihdam, dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlardaki artan önemi ile çeşitli görüşler ve yasa önerileri ortaya çıkmıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ); dünya hizmetler ticaretini düzenlemeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği; DTÖ'de yürütülen müzakerelerde yer almakla birlikte, esas olarak Hizmetler Direktifi ile AB içi hizmet ticaretini artırmayı ve böylece Tek Pazar'ı tamamlamayı hedeflemektedir. Türkiye; bu değişim sürecinde hizmetler ticaretinde bazı avantajlar elde etmiş durumdadır. Bu çalışmada; hizmetler ticaretinin liberalleşmesinde yasal dayanakları oluşturan DTÖ ve Hizmetler Direktifi tanımlanacak; liberalleşme karşıtı görüşler gerekçeleriyle belirtilecek; AB'de Tek Pazar'ın tamamlanması amacıyla öne sürülen hizmetlerde liberalleşme yasasının, AB içi ve AB dışı hizmetler ticaretindeki mevcut durumdan hareketle, küresel trend ve olguyla örtüşmediği değerlendirilecek; Türkiye'nin hizmetler ticaretindeki avantajları incelenecektir.

HİZMETLER TİCARETİNİN YASAL DAYANAKLARI

Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması(GATS), tüm hizmet alanlarının serbest piyasaya açılması için mevcut düzenlemeleri genişleten ve hukuki işlerlik kazandıran ilk çok-tarafli yatırım ve ticaret anlaşmasıdır. Hizmetler; 1947 yılında imzalanan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kapsamına Uruguay Round (1986-1994) sürecinde dahil edilmiştir. Önce GATT kapsamında yürütülen GATS müzakereleri, GATT'ın devamı olarak 1995 yılında faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından sürdürülmektedir.

DTÖ, GATS müzakerelerini on bir ana başlık altında yürütmektedir. Piyasaya açılması konusunda anlaşma sağlanan temel hizmet kategorileri şöyledir: Telekomünikasyon, posta hizmetleri, görsel ve işitsel iletişim hizmetleri de dahil olmak üzere iletişim; inşaat ve bağlantılı mühendislik hizmetleri; eğitim; su iletim sistemleri, enerji ve atık su işleme; tüm çevresel hizmetler; finansal, mali ve bankacılık hizmetleri; sosyal hizmetleri de kapsayacak şekilde sağlık ve bağlantılı hizmetler; turizm, seyahat ve bu iki sektörle bağlantılı tüm hizmet ve ürünlerin üretimi; kültürel ve sportif hizmetler; kara, hava, deniz ve tüm diğer ulaşım hizmetleri; diğer hizmet alanları.

Hizmetlerin arzı ve tüketimi GATS içinde 4 ana başlık altında ele alınmaktadır(Hazine Müsteşarlığı; İGEME):

- Sınır ötesi ticaret: Hizmetin bir üye ülkeden diğer bir üye ülkeye gönderilmesi veya tedarikçisinden bağımsız olarak sınırı geçmesi (örnek: uluslararası posta ve telekomünikasyon hizmetleri).
- Yurtdışında tüketim: Bir üye ülkede üretilen bir hizmetin, aynı ülkede geçici olarak bulunan başka bir üye ülke vatandaşına sunulması; tüketicinin sınırı geçip hizmetten yararlanması (örnek: otel, restoran hizmetleri, turizm, yabancı öğrencilere yönelik eğitim hizmetleri).
- Ticari varlık: Bir üye ülkenin hizmet sunucusu tarafından, bir diğer üye ülkenin topraklarında oluşturulan ticari varlık. Hizmetin tedarikçisinin yabancı bir ülkede bir ofis veya şube aracılığıyla faaliyet göstermesi (örnek: altyapı hizmetleri için ofis açılması, müteahhitlik hizmetleri, projeler, yabancı bankaların başka ülkelerde şube açması).
- Gerçek kişilerin varlığı (bireylerin dolaşımı): Hizmetin, bir üye ülkenin hizmet sunucusu tarafından, diğer bir üye ülkede, ticari varlık oluşturmaksızın, gerçek kişi olarak faaliyet gösterilmesi suretiyle sağlanması (örnek: danışmanlar, sağlık işçileri, hizmet şirketi çalışanları).

Hizmetler ticaretinin liberalleşmesi konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Liberalleşmeyi savunan araştırmacılar; refah, büyüme ve mal ticaretini kolaylaştırma gibi çeşitli parametreler üzerinden incelemelerini yapmaktadırlar.

Blyde ve Sinyavskaya (2007), hizmetler ticaretinin liberalleşmesinin; uluslararası mal ticareti için yararlı olduğunu, ampirik veriler bağlamında göstermişlerdir.

Konan ve Maskus (2006), gelişmekte olan ülkelerin ticaret liberalleşmesinden sağlayacağı yararlarla ilgili yaptıkları bir çalışmada, mal ticaretinde liberalleşmenin toplam refaha vasat bir kazanım sağladığı; hizmet ticaretinde ticaret engellerin indirilmesinin ise (Tunus örneğinde olduğu gibi) toplam refaha oldukça fazla bir kazanım sağladığı sonucuna varmışlardır.

Lovelock ve Gummesson (2004), malların mülkiyetinden farklı olarak, hizmetlerin piyasa değış tokuşu içinde, mülkiyetin transferinin olmadığı yerlerde, kira ve erişim ücretleri yoluyla hizmet sunuculara daha fazla yarar sağlayacağını savunmuşlardır.

Wickramasinghe (2000), sermaye-yoğun olmayan hizmetler ticaretinden, gelişmekte olan ülkelerin de yararlanabileceğini ileri sürmektedir.

Karmakar (2007), Hindistan örneğinde olduğu gibi pek çok gelişmekte olan ülkelerin ticari (commercial) hizmetler ihracatında önemli bir yere sahip olduklarını belirtmektedir. Bu ülkelerin temel iş (business) ve profesyonel hizmetlerin maliyet-etkin sağlayıcıları olduğundan dolayı hizmetler ticaretinden yarar sağlayabileceklerini ifade etmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere girişinin daha kolay olmasına karşın; gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere girişinde ise çeşitli isimler altında yasal düzenlemeler ve mevzuat engelleri bulunduğunu; bu sebepten dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aralarındaki ticarete ülke içi yasa ve düzenlemelerin dengeli olması gerektiğini önermektedir.

Jensen, Rutherford ve Tarr (2007), piyasa ekonomisine geçiş yapmış olan ülkelere (Rusya örneğinde olduğu gibi), iş (business) hizmetlerine yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların, eğer

yatırımın yapıldığı ülkede iş hizmetleri mevcutsa, büyümeye katkıda bulunduğunu savunmaktadırlar.

Hizmetler ticaretinde tam bir liberalleşmeye karşı çıkanların; konu, süreç, kapsam bakımından çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Mehrotra ve Delamonica (2005) ve Mitlin (2008), gelişmekte olan ülkelerde, sağlık, eğitim ve su hizmetleri gibi temel kamu hizmetlerinin ülke çoğunluğuna yetersiz sunulduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla bu ülkelerde; sağlık, eğitim ve su hizmetleri gibi temel kamu hizmetlerinde özel sektörün büyümesi ve mümkün olan yerlerde bu hizmetlerin özelleştirilmesinin teşvik edilmesini öneren ve Washington Consensus olarak da tabir edilen neo-liberal ekonomi politikalarının uygulanmasının zarar getireceğini ifade etmektedirler.

Anlaşmayı imzalayan ancak gerekli taahhüt altına girmekte isteksiz olan gelişmekte olan ülkelerin gerekçesi ise anlaşmayla edinilecek kazanımların belirsizliklerle dolu olmasıdır. Her şeyden önce, GATS anlaşması, çok geniş bir kapsama sahiptir. Örneğin dağıtım hizmetleri söz konusu olduğunda, dağıtıma konu olan sınırsız sayıdaki *ürünün üretiminin* de piyasa koşulları ve GATS talimatlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu husus, GATS anlaşmasına karşıt olanların önde gelen itirazlarından birisidir.

Bunun yanı sıra hizmetler sektörü çok geniş bir yelpazede faaliyetleri içerdiğinden dolayı, her bir alt faaliyet alanında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin avantajlarının belirlenmesi zor gözükmektedir. Brown, Cloke ve Ali (2008), imalat sanayinin yanı sıra hizmetlerde de rekabetçi avantaja sahip olan gelişmiş ülkelerin, GATS ile mevcut durumlarını daha da sağlamlaştıracağını ve gelişmekte olan ülkelerin aleyhine olarak hizmetler ticaretinde egemen bir duruma geleceklerini belirtmektedirler.

Çevre ile ilgili hizmetlerin (environmental services) liberalleşmesinin, ekonomik fayda ve maliyetleri üstünde duran yazarlar (Carpentier, Gallagher ve Vaughan, 2005) ile eğitim hizmetlerinin liberalleşmesinin risk ve faydalarından bahseden araştırmacılar bulunmaktadır (Knight, 2002).

Cannea (2002), gelişmiş ülkelerde hizmetlerin liberalleşmesi ile ilgili epey yol alınmasıyla birlikte, temel kamu hizmetlerinde özel sektörün ağırlığının ve özelleştirmelerin artması yönünde uluslar arası ekonomik kurumların baskısının devam ettiğini belirtmektedir. Hizmetlerin liberalleşmesini savunanların; önceleri sadece telekomünikasyonu kapsayan, sonraları 'evrensel hizmetler' olarak yeni bir kavramın ortaya atılmasıyla, diğer kamu hizmetlerinin de evrensel niteliğini öne sürerek, bu hizmetlerin piyasa ekonomisi ilkelerine girebileceği iddiasını taşıdıklarını belirtmekte; ancak gelişmiş Avrupa ülkelerinde böyle bir sürecin dirençle karşılaşacağını savunmaktadır.

Balkır (1993), Avrupa ekonomik bütünleşmedeki derinleşme sürecinin, dünyanın geri kalan kısmıyla ticareti liberalleştirici olduğu müddetçe, dünya ekonomisine olumlu katkıda bulunacağını; ancak Avrupa içindeki liberalleşmenin üçüncü ülkelerin çıkarları pahasına gerçekleşmesi durumunda, bunun Avrupa dışı ticaret ve yatırımda engellerin artması şeklinde sonuçlanacağını öngörmüştür.

Liberalleşme unsurları olarak tarım, mamul mallar, hizmetler ve ticaretin kolaylaştırılmasının ele alındığı diğer bir çalışmada; hizmetlerin liberalleşmesinin küresel gelir kazancına en az etkisi olduğu belirtilmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, gelişmiş ülkelerde mamul mal ticaretinin liberalleşmesinin, gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla yararlı olduğu; gelişmiş ülkelerde tarımda liberalleşmenin, gelişmekte olan ülkelerin ulusal gelirine belirli bir etki yapmadığı; hizmetlerde liberalleşmenin ise en az etkiye sahip olduğu gösterilmektedir (Kinnman ve Lodefalk, 2007).

Arndt (2007), DTÖ tarafından yürütülen ticaretin liberalleşmesi yönünde çok taraflı bir sürecin, küreselleşmenin tek kaynağı olmadığını; bölgesel ve diğer tercihli ticaret anlaşmalarının da önemli katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde, Tek Pazar'ın tamamlanması amacını taşıyarak hizmetler ticaretinde liberalleşmeyi hedefleyen AB Hizmetler Direktifi ele alınacaktır.

AB Hizmetler Direktifi

Mallar, hizmetler, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını amaçlayan Tek Pazar kavramı; Avrupa firmalarının ölçek ekonomilerinden yararlanmalarına yardımcı olacak büyük bir iç pazar yaratılmasıdır. AB; ölçek ekonomileri düşüncesine dayalı olan Tek Pazar'dan verimlilik, istihdam ve büyümenin artmasını beklemiştir. Ancak Tek Pazar, 1993 yılından beri sadece mallar için bir gerçeklik olarak kalmış; hizmetlerin serbest dolaşımı, malların serbest dolaşımının çok gerisinde kalmıştır.

AB'de hizmetlerin serbest dolaşımı 1957 Roma Antlaşması ile kapsama alınmış ancak uygulamada pek çok engeller ortaya çıkmıştır. 1997 AB Antlaşması, hizmetleri iki bölümde ele almıştır: firma kurma serbestliği (madde 43-48) ve hizmetler (madde 49-55). AB'de ekonomik büyümeyi artırmak, iş yaratmak ve tüketiciler için kalite ve olanakları artırmak amacıyla hazırlanan Hizmetler Direktifi, AB Antlaşması'nın 43-55. maddelerine dayanmaktadır.

Hizmetler Direktifi her alanda serbest hizmet ticaretinin önünü açmayı hedeflemektedir. 'Bolkestein Direktifi' olarak da anılan bu direktif; İç Pazar eski Komiseri liberal Frits Bolkestein tarafından hazırlanılmış; Komisyon tarafından 2004 yılı başında önerilmiş ve 25 üye ülkenin ekonomi bakanları tarafından onaylanmıştır. Fransa ve Almanya Mart 2005'de direktife karşı çıkmışlardır. İngiltere, Hollanda, İspanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan hizmetler direktifinin gerçek anlamda işleyen bir iç pazarı sağlaması için, Komisyon'un destek vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Daha sonra Alman hükümeti, direktifin yeni metnini kabul etmiştir (EURACTİV, 2008).

Avrupa Parlamentosu 16 Şubat 2006 tarihinde Yeni Hizmetler Direktifi taslağına ilişkin birinci okuma raporunu kabul ederek; değişiklik önerisinde bulunmuştur. "Menşe İlkesi" yerine Direktif taslağına "Hizmet Sunma Serbestisi" başlıklı yeni bir maddenin eklenmesi öngörülmüştür. Bu maddeye göre üye devletlerin, kendi sınırları içindeki hizmet sağlayıcılarına "hizmete erişim ve hizmet sağlama özgürlüğü garantisi" temin etmeleri gerekmekte ancak üye devletlere; kamu politikası, kamu güvenliği,

çevre koruma önlemleri ve kamu sağlığı gerekçelerinden herhangi biri öne sürülerek sınırlama getirmelerine de imkân tanımaktadır.

Metne göre üye devletler, ayrımcılık yapılmaması koşuluyla, kendi istihdam politikalarını uygulama konusunda serbest bırakılmakta; öte yandan sigorta sektörünün de içinde yer aldığı mali hizmetler, ulaştırma, elektronik iletişim hizmetleri gibi kendi özel mevzuatına sahip olan hizmet alanları ile yasal hizmetler, görsel-işitsel hizmetler ve sağlık hizmetleri kapsam dışında bırakılmıştır (İKV, 2006). Parlamento'nun 16 Şubat 2006 tarihli toplantısında bazı konuların çıkarmasıyla direktif şimdiki şeklini almıştır. 24 Temmuz 2006'da Konsey oybirliğiyle direktif taslağını kabul etmiştir. Sadece Belçika ve Litvanya çekimser oy kullanmıştır. Taslak muhtemelen 2010'da yürürlüğe girecektir (EURACTIV, 2008).

Direktif taslağı; otel ve restoranlardan araba kiralamasına, reklam hizmetlerinden emlakçılığa, yaşlıların bakımından kuaförlüğe kadar çok geniş bir yelpazedeki işleri kapsadığından çalışma ilişkilerini derinden etkileyecektir. Parlamento taslaktan bazı alanları çıkarmış ve bazılarını dahil etmiştir.

Taslağa dahil edilen alanlar şunlardır: Genel ekonomik çıkara yönelik hizmetler; iş hizmetleri (danışmanlık, emlakçılık, inşaat, dağıtım hizmetleri, reklamcılık gibi); hem firmalara hem tüketicilere yönelik hizmetler; tüketici hizmetleri (turizm, eğlence, vb).

Taslaktan çıkarılan alanlar ise şöyledir: Genel çıkara hizmet etmeyen ekonomik olmayan hizmetler; kamu ve özel sağlık ve sosyal hizmetler; sektör bazında mevzuatı bulunan alanlar (finansal hizmetler, elektronik iletişim, ulaşım, posta hizmetleri); görsel-işitsel hizmetler; yayıncılık; kumar ve loterya; kamu otoritesine bırakılmış alanlar (noterlik, vergi hizmetleri gibi). Direktifin etkilemeyeceği alanlar ise şu şekildedir: çalışma hukuku, ceza hukuku, işçilerin başka bir üye ülkede çalışması, sosyal hizmetler.

AB'de firma kurma ile ilgili ulusal mevzuatlarda farklılıklar; beceriler ve kalifikasyonların karşılıklı tanınması ve mesleklerin akreditasyonunda önemli sorunlar bulunmaktadır. Hizmetler Direktifi; vaka hukuku ve Adalet Divanı kararlarına

dayanmadan, tüm firmaların bu özgürlüklerden yararlanmasını amaçlamaktadır (Stephenson, 2008). Hizmetler Direktifi; firmaların başka AB üye devletlerde, ancak kendi ülkelerindeki yasal mevzuat kapsamında olarak, “geçici olarak” hizmet sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla çıkarılmıştır. Böylece firmalar; maliyeti yüksek bir işyeri veya ofis açmazdan önce başka ülkede sunacakları hizmetler için piyasanın olup olmadığını test edebileceklerdir. Bir ülkede faaliyet gösterebilmek için firmaların ilgili ülkede ofis açması zorunlu değildir. Firmalar herhangi bir ülkede faaliyet göstermek üzere, belirli altyapı çalışmaları yapabilirler. Firmalar faaliyet göstermek için geldikleri ülkedeki ilgili kurumlara (örn; ticaret odası) kayıt yaptırmak zorunda değildir. Üye devletler, firmaların kendi ülkelerinden getirdikleri teçhizatların kullanımına sınırlama getiremezler. Direktif, hizmet sektöründe serbest çalışmayı sınırlayıcı sözleşmeler yapılmasını yasaklamıştır. Hizmetler Direktifi, sektörde çalışanların sosyal haklarını veya ülkelerin işgücü piyasasına yönelik yasalarını değiştirmeyecektir (TCMB, 2008).

AB Hizmetler Direktifi'nin etkisiyle ilgili ilk analiz Ekim 2004'de Hollanda Ekonomi Politikası Analizi Bürosu tarafından yayınlanmıştır. Bu analiz; herhangi bir kuralın kaldırılmasının büyümede artışa yol açacağı ve bunun sonucunda da istihdamda artış olacağını söyleyen OECD önermesine dayanmaktadır. Ancak bu analizin sonucuyla ilgili ilginç nokta; tek başına kuralların engelleyici olmadığı ancak kuralların heterojen yapıda olmasından dolayı engelleyici olduğunun belirtilmesidir. Bu analizi yapanlara göre; hizmetler direktifi ile hizmetler ticaretinde yüzde 15-30 bir artış olacağı ve bu sektörde Doğrudan Yabancı Yatırım payının yüzde 20-33 arasında artacağıdır. 2005 yılında Copenhagen Economics, Komisyon adına bir araştırma yapmıştır. Buna göre AB GSYİH'sında her yüzde 0.6'lık bir artışın 600 000 iş yaratacağı; aynı zamanda büyümede artışın verimlilikte artışa neden olacağı ve ücretlerde yüzde 0.4'lük bir yükselme olacağı belirtilmiştir (EESC,2008). Komisyon'un yürüttüğü bir çalışmada, hizmetler ticaretinin önündeki engellerin kalkmasıyla GSYİH'da yüzde 1.8'lik veya 164.5 milyar Euro'luk bir artış olacağı ve bunun da 2.5 milyon işin yaratılmasını sağlayacağı belirtilmektedir (AB Komisyonu).

Hizmetler Direktifi ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunların bazıları tümüyle taraftar, bazıları tümüyle aleyhte, bazıları ise belli düzenlemelerin gerektiği şeklindedir.

Direktif taslağında düzenlemelerin yapılması gerektiği; Avrupa İşverenler Konfederasyonu (UNICE) ve Avrupa İşçi Konfederasyonu (ETUC) tarafından, farklı gerekçelere dayandırılarak, ileri sürülmektedir. UNICE, kamu yararına hizmetlerin yeni hizmetler direktifinin kapsamından çıkarılmasını, kamu yararına ekonomik hizmetler konusunda ev sahibi ülke mevzuatının uygulanmasını ve denetleyici kuruluşlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi yönünde değişiklikleri desteklemektedir. İş hukukuna ilişkin olarak yeni hizmetler direktifinin, işçileri hizmetin verildiği ülkedeki iş hukuku kapsamına alan “Hizmetlerin sunumu çerçevesinde işçilerin gönderilmesi Direktifi” hükümlerine hanel getirmemesi gerektiği belirtilmektedir (TİSK; Çalışma Bakanlığı).

İşçi Konfederasyonu ETUC, hizmetlerde iç pazarın tamamlanmasına temelde karşı olmayıp direktifle ilgili bazı koşullar öne sürmektedir. Bunlar; çalışanlar için daha güçlü sosyal garantiler, ulusal sağlık sistemleri (kamu yararına hizmetler kapsamında), çalışma hukukunun geliştirilmesi, nitelikli istihdam, düzgün işleyen bir danışma süreci, derinliğine bir analizdir (ETUC).

Direktifin Konsey ve Parlamento’da yasa önerisi olarak onaylanmasıyla pek çok ülkede tepkiler gösterilmiş; Bolkestein Direktifi, “Frankenstein Direktifi” olarak tanımlanmıştır. Direktife karşı çıkanların en temel argümanı; firmaların daha düşük sosyal standartların ve mevzuatın bulunduğu ülkelerde konuşlanacağı, böylece sosyal kaynaşmaya darbe vuran bir sosyal dampinge yol açacağıdır. Büyük firmaların ücretler ve sosyal mevzuatta aşağı doğru bir baskı yapacağı; böylece büyük firmaların büyük yararlar sağlayacağı; AB’nin ekonomi politikalarının firma karlarına öncelik verdiğini dolayısıyla da çalışanların çıkarlarının tamamen unutulduğu belirtilmektedir.

Direktif; Avrupa'daki tüm sendikal hareketler tarafından, Batı Avrupa'nın sahip olduğu ücret, sağlık ve güvenlik ile çevre standartlarını baltalama girişimi olarak kabul edilmektedir. Konuyla ilgili bir açıklama yapan EPSU (European Federation of Public Service Unions-Avrupa Kamu Hizmetleri Sendikaları Federasyonu), direktifin sosyal boyutu büsbütün karmaşaya sokarak Avrupa Birliği'nin yozlaştırılmasına ve bir serbest ticaret bölgesi haline getirilmesine izin verilmeyeceğini belirtmektedir. Taslak Hizmetler Direktifi'nin; daha çok sosyal Avrupa yerine, daha az sosyal Avrupa için çaba harcayan bugünkü hatalı stratejinin (çalışma zamanları direktifi, geçici işçi kiralama direktifi ve limanlar direktifi gibi) sadece bir örneği olduğu belirtilmekte; Avrupa Komisyonu'nun rekabet politikasına giren (örneğin, sosyal konut, hastaneler) bazı sektörler için yerine getirilmesi gerekli kamu hizmetleri yükümlülüklerinin AB düzeyinde tanımlanması gerektiği; Hizmetler Direktifi'nin asıl hedefinin hizmet sağlayıcılarını etkileyen düzenlemeleri (yetki cetveli ve etkili izleme prosedürleri de dahil) mümkün olduğunca kaldırmak ya da azaltmak olduğu göz önüne alınırsa, bunun durumu kötüleştirileceği; varlık nedeni sosyal içermeyi geliştirmek olan kamu yetkililerinin asli görevlerini yerine getirme kabiliyetini de engelleyeceği EPSU tarafından bildirilmiştir.

Avrupa Sosyal Platformu; direktiften sosyal hizmetlerin çıkarılmasını ve tüm hizmetlerde sosyal kaliteyi garanti etmek için değişikliklerin yapılmasını önermektedir.

Hizmetlerin liberalleşmesiyle AB ülkelerinin ne kadar ve hangi yönde etkilenecekleriyle ilgili çok daha detaylı analizlere ihtiyaç duyulduğu açıktır. Böyle bir analiz, çalışanlar için (farklı yasal sistemler ve yasal mahkemeler, hizmetlerin başka yerde verilmesi, daha iyi istihdam olanakları, AB'nde yeni işbölümü, denetim, suistimal gibi) ve tüketiciler için (fiyat, erişim, sunum uygunluğu, kalite, enformasyon ve güvenle ilgili şeffaflık) sakıncalar ve gelişmeleri ortaya çıkaracaktır. Bu amaçla Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, bir çalışma başlatmış ve tüm ilgili taraflara çeşitli soruları içeren bir anket göndermiştir. Ankette üç sorun ele alınmıştır: Bireysel hizmetlerin ihale edilmesi, başka ülkede verilmesi veya ithal edilmesinin istihdama etkisi ve ülkelerle sektörleri etkileyen değişimlerin niceliksel kanıtı;

hizmetlerin sınır ötesi sunumunda artışla birlikte istihdam koşullarında yeni tehditler; tüketici çıkarları ve bu çıkarların hizmetlerde iç pazar stratejisi bağlamında ele alınması.

Çalışmanın takip eden bölümünde, AB’de hizmetlerde iç ve dış ticaret hacmi sayısal veriler ışığında ele alınacak ve değerlendirilecektir.

AB’DE HİZMETLERDE İÇ VE DIŞ TİCARET

Hizmetler ticareti ile ilgili verilerin değişik kaynaklardan elde ediliyor olması araştırmacılar tarafından başlı başına bir sorun olarak görülmektedir (Miloslavsky ve Shatz, 2006). AB’de hizmetlerle ilgili istatistik verileri, EuroStat’ın ve ulusal istatistik kurumlarının ödemeler dengesi kalemlerinde gözükmektedir. Ancak hizmetler sektörü; yüksek derecede işbirliği, uzman transferi, hizmetlerin değişik tokuşu, clearing faaliyetleri özelliklerine de sahiptir. İlgili ortaklar; uzman transferlerini, zaman transferlerini (time transfers) ve hizmet transferlerini kendi ülkelerinde yapılmış olarak hesaplamaktadırlar. Bu yüzden hizmetlerle ilgili olarak değişik rakamlar ortaya çıkmaktadır.

Dünya hizmetler ihracatı 2007 yılında 3337.49 milyar dolar; hizmetler ithalatı ise 3102.92 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında hizmetler ticaretinin toplam hacmi 6.4 trilyon dolardır (DTÖ).

2006 yılı dünya hizmet ihracatının ülkelere göre dağılımında ilk sırada ABD (422.6 milyar dolar), ikinci sırada İngiltere (203 milyar dolar) yer almaktadır. Bu ülkeleri Almanya (154.7 milyar dolar), Fransa (118.2 milyar dolar) ve Japonya (117.3 milyar dolar) takip etmektedir.

2006 yılı dünya hizmet ithalatında birinci sırada ABD (342.9 milyar dolar), ikinci sırada Almanya (204.9 milyar dolar) yer almaktadır. Bu ülkeleri İngiltere (160.5 milyar dolar), Japonya (135.6 milyar dolar) ve Fransa (107.8 milyar dolar) takip etmektedir (OECD).

2006 yılında, AB Komisyonu’nun sitesinden elde edilen verilere göre, hizmetler ticaretinde (ihracat ve ithalat), AB dışı

ülkelerin yüzde olarak payları şu şekildedir: ABD 34.8, İsviçre 12.6, Japonya 4.7, Çin 3.2, Rusya 3.1, Kanada 2.6, Türkiye 2.4, Avustralya 2.2, Hindistan 1.6, Güney Kore 1.5, Meksika 1.0, Tayvan 0.8, İsrail 0.8. AB25'in hizmetler ticaretinde ABD'nin payı en büyüktür.

Hizmetler sektörü, AB'de, büyüme ve istihdamda yüzde 70'lik bir paya sahip olmasına rağmen AB dış ticaretinin sadece yaklaşık yüzde 26'sını oluşturmaktadır. 2006 yılında AB25'in dünya hizmetler ihracatındaki payı yüzde 27, dünya hizmetler ithalatındaki payı ise yüzde 24'tür.

Dış ticaret pozisyonundaki bu zayıflıkla ilgili olarak; AB içinde hizmetler piyasasının yeterince liberalleşmemesi; hizmetlerde verimlilik artışının düşük olması; yeterli yatırımların yapılamaması gibi çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Hizmetlerde ticaret pozisyonunda zayıflık; AB'nin kendi içindeki ticaretten kaynaklandığı söylenmekle birlikte bunun böyle olmadığı rakamlarla ifade edilmektedir. AB içi ticaret 2000-2003 döneminde yüzde 10.8 artarken, AB'nin üçüncü ülkelerle ticareti ise sadece yüzde 6.4 artmıştır(EESC).

AB15 ülkelerinin 2006 yılı itibarıyla hizmetler dış ticaret hacimleri ve pozisyonları Tablo 1'de incelendiğinde; hizmetlerde en yüksek ihracat rakamına İngiltere sahiptir. Bu ülkeyi, Almanya, Fransa ve İspanya izlemektedir. Hizmetlerde en yüksek ithalat rakamına ise Almanya sahiptir. Bu ülkeyi takiben İngiltere, Fransa ve İtalya yer almaktadır.

En yüksek net ihracata sahip olan ülkeler İngiltere, İspanya, Lüksemburg, Yunanistan, Avusturya ve Fransa'dır. Hizmetler dış ticaretinde açık veren ülkeler ise Almanya, İrlanda ve İtalya'dır. Ancak İtalya'nın hizmetler dış ticaret açığı oldukça düşük seviyede olup, ihracat ve ithalat rakamları büyüklük olarak AB15 ülkeleri içinde ilk 5 içindedir.

Tablo 1 : AB15 Ülkelerinde Hizmetler Dış Ticareti, 2006

	İhracat milyar dolar	İthalat milyar dolar	Net İhracat milyar dolar
Avusturya	46.42	32.54	+13.88
Belçika	59.43	53.08	+6.35
Danimarka	51.98	45.28	+6.70
Finlandiya	16.08	15.57	+0.51
Fransa	118.27	107.89	+10.38
Almanya	173.89	221.79	-47.90
Yunanistan	35.60	16.35	+19.25
İrlanda	69.09	78.41	-9.32
İtalya	98.43	100.28	-1.85
Lüksemburg	50.96	30.22	+20.74
Hollanda	82.18	79.40	+2.78
Portekiz	17.75	11.62	+6.13
İspanya	106.01	78.35	+27.66
İsveç	49.64	39.80	+9.84
İngiltere	229.27	175.92	+53.35
AB15 Toplam	1205.00	1086.50	+118.50

Kaynak: OECD, General Statistics, Country Statistical Profiles 2008, <http://stats.oecd.org/WBOS/Index.aspx?DatasetCode=CSP2008>, (Erişim: 10.09.2008).

Tablo 2’de, yeni üye olarak adlandırılan AB12 ülkelerinin 2006 yılı hizmetler dış ticareti ele alındığında, hizmetler ihracatında en yüksek değerlere sahip olan ülkeler sırasıyla Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’dir. En yüksek ithalat rakamlarına sahip olan ülkeler ise, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’dır.

Tablo 2: AB12 Ülkelerinde Hizmetler Dış Ticareti, 2006

	İhracat milyar dolar	İthalat milyar dolar	Net İhracat milyar dolar
Bulgaristan	5.04	4.1	+0.94
Romanya	7.03	7.03	0
Kıbrıs	7.3	2.9	+4.4
Çek Cumh.	13.3	11.8	+1.5
Estonya	3.5	2.5	1.0
Macaristan	13.5	10.6	+2.9
Latvia	2.7	1.9	+0.8
Lituania	3.6	2.5	+1.1
Malta	1.9	1.5	+0.4
Polonya	20.6	18.4	+2.2
Slovakya	5.4	4.7	+0.7
Slovenya	4.5	3.3	+1.2
AB12 Toplam	76.3	60.1	+16.2

Kaynak: UNCTAD Handbook of Statistics 2008, Part 5, International Trade in Services, http://www.unctad.org/en/docs/tdstat33ch5_enfr.pdf, (Erişim: 10.09.2008).

AB12 ülkelerinin toplam hizmetler ihracatı, AB15 ülkelerindeki hizmetler ihracatının yüzde 6'sı; AB12 ülkelerinin toplam hizmetler ithalatı, AB15 ülkelerindeki ithalatın yüzde 5.5'i kadardır. Böylece AB12 ülkelerinin, AB hizmetler dış ticareti içindeki payı ve ağırlığının oldukça düşük olduğu görülmektedir. AB'de hizmetler dış ticareti aşağıdaki tablodan görüleceği gibi ağırlıklı olarak AB15 ülkeleri tarafından yapılmaktadır.

Tablo 3: AB’de Hizmetler Dış Ticareti

	2005*		2006**		2007**	
	milyar dolar		milyar euro		milyar euro	
	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat	ihracat	ithalat
AB15	1107.6	1029.1				
AB25	1172.4	1081.8	979.47	898.77	1059.54	956.04
AB27			1051.07	957.04	1144.42	1023.56

Kaynak: *OECD Statistics, Trade in Services by Partner; ** AB Komisyonu, AMECO ekonomi ve finans göstergeleri veritabanı.

AB ülkelerinin; hizmetler dış ticaretinin yarısını, AB dışı ülkelerle gerçekleştirdiği bilinen bir gerçekliktir. Hizmetler direktifinin hayata geçirilmesini savunanlar, bu gerçekliğin tersine dönmesini ve AB içi ticaretin daha fazla artmasını ummaktadırlar.

AB15, AB25 ve AB27 ülkelerinin, kendi aralarında gerçekleştirdikleri hizmetlerde iç ticaret (intra-trade) hacmi, Tablo 3’te görüldüğü gibi, bazı özellikler taşımaktadır. Birincisi, AB’de hizmetlerde iç ticaret, ağırlıklı olarak AB15 ülkeleri tarafından yürütülmektedir. AB12 ülkelerinin iç ticarete katkısı, yüzde 30 kadardır. Diğer bir husus, iç ticaret hacminin düşüklüğüdür. İç ticaretle ihracat yerine gelirler, ithalat yerine giderler terimleri kullanılmaktadır. AB27 ülkelerinin hizmetlerde toplam ihracat rakamı ile AB içi ticarete yer alan gelirler rakamı karşılaştırıldığında; iç ticarete gelirler, toplam ihracatın sadece yüzde 57’si kadardır. Aynı şekilde AB27 ülkelerinin hizmetlerde toplam ithalat rakamı ile iç ticarete giderler rakamı karşılaştırıldığında; iç ticarete giderler, toplam ithalatın sadece yüzde 59’u kadardır.

Tablo 4: AB Ülkeleri Arasında Hizmetlerde Ticaret, 2006

milyar euro	AB27		AB25	
	gelirler (ihracat)	giderler (ithalat)	gelirler (ihracat)	giderler (ithalat)
AB27	599.9	566.6	-	-
AB25	594.4	561.2	587.9	554.9

Kaynak: AB Komisyonu, Eurostat, Economy and Finance, Balance of Payments, International Transactions, International Trade in Services (since 2004)'deki verilerden yararlanarak düzenlenmiştir.

AB'nin hizmetlerde iç ticaret oranı düşük olmamakla birlikte; bu oranın arzu edildiği kadar yüksek olmayışında lisan farklılıkları, ülkelerdeki farklı düzenleme, yasal mevzuat ve ticaretin yapıldığı ülkelerle yakınlık ve uzaklığın etkili olduğu belirtilmektedir (Lejour ve Verheijden, 2007).

Hizmetlerde Doğrudan Yatırımlar'a bakıldığında, Eurostat verilerine göre, AB27 ülkelerinin Avrupa Birliği'ne yapmış olduğu yatırımlar 2006 yılında 224.5 milyar Euro'dur. Bu rakamın 201.5 milyar Euro'su AB15 ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. AB12 ülkeleri ise 23 milyar Euro yatırım yapmıştır. Bu da Doğrudan Yabancı Yatırımların sadece yüzde 10'dur. Doğrudan Yatırımlar bakımından da AB15 ülkelerinin payı (yüzde 90) çok yüksektir.

AB15 ülkeleri; hizmetler iç ticaretinde yüzde 70 ve hizmetler dış ticaretinde yüzde 94'lük bir paya sahiptirler. Böylece hizmetlerde liberalleşmeden daha fazla kazanç sağlayacak olan ülkelerin, gelişmiş AB15 ülkeleri olacağı açıktır. Ancak bu; diğer AB ülkelerinin hizmetlerde liberalleşmeden fayda sağlamayacağı anlamına gelmemektedir. Ekonomik büyüklük olarak AB15 ülkelerine göre daha küçük olan AB12 ülkelerinin, hizmetlerde liberalleşmeden doğacak kazanım ve kayıplarının değerlendirilmesi çok önem taşımaktadır.

Bir sonraki bölümde, Türkiye'nin ticaret pozisyonundan hareketle, hizmetler ticaretindeki avantajları değerlendirilecektir.

HİZMETLERDE TÜRKİYE İÇİN FIRSATLAR

Türkiye’de hizmetler; büyüme içindeki payı (yüzde 64.4), toplam istihdamdaki payı (yüzde 51.1) ve yarattığı katma değer (yüzde 7.6) ile dünya genelindeki trende uygun olarak çok önemli bir yere sahiptir (DPT, 2007; TÜİK).

Hizmetlerde büyüme, ekonomi genelindeki büyümenin üzerinde seyretmektedir. 2007 yılı birinci dönem sektörel gelişme hızları (üretim yöntemine göre ve cari fiyatlarla) tarımda yüzde 11.5, sanayide yüzde 22.1, inşaatda yüzde 40.1 ve ticari hizmetlerde yüzde 20.5 olarak gerçekleşmiştir. Hizmetlerde en büyük paya, yüzde 32 ile ticari hizmetler (toptan ve perakende) sahiptir.

2006 yılının son çeyreğinde ticaret sektörünün alt kolları olan toptan ve perakende ticareti katma değeri yüzde 5.2 artmış; ulaştırma katma değeri yüzde 3.1 artmış; mali kuruluşların katma değeri yüzde 2.2 artmış; otel-lokanta hizmetleri katma değeri yüzde 3.5 oranında azalmıştır. 2006 yılının tamamında ticaret sektörü katma değeri, yüzde 5.9 oranında artmıştır. Serbest meslek ve hizmetler sektörü katma değeri yılın dördüncü çeyreğinde yüzde 6 oranında artmıştır.

Büyümeye büyük etkisi olan hizmetlerde dış ticaret ele alındığında, toplam ihracatın yüzde 27’sini ve ithalatın yüzde 9’unu oluşturmaktadır. Türkiye’nin 2007 yılında toplam mal ve hizmet ihracatı 107.272 milyar dolar; toplam mal ve hizmet ithalatı ise 170.063 milyar dolardır (DTM).

Tablo 5: Türkiye'nin Hizmetlerde Dış Ticareti, 2007

milyar dolar	Gelir (ihracat)	Gider (ithalat)	Denge
Toplam	28.787	14.904	+13.883
Taşımacılık	6.184	6.519	-0.335
<i>Navlun</i>	2.424	5.214	-2.790
<i>Diğer Taşımacılık</i>	3.760	1.305	+2.455
Turizm	18.487	3.260	+15.227
İnşaat Hizmetleri	0.759	0	+0.759
Finansal Hizmetler	0.395	0.623	-0.228
Sigorta Hizmetleri	0.645	1.542	-0.897
Diğer Ticari Hizmetler	0.225	1.057	-0.832
Resmi Hizmetler	0.600	0.814	-0.214
Diğer Hizmetler	1.492	1.089	+0.403

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi, Cari İşlemler Hesabı, Hizmetler Dengesi, www.tcmb.gov.tr deki verilerden yararlanarak düzenlenmiştir (Erişim: 6 Ekim 2008).

Türkiye'nin hizmetler ticareti rakamları ile ilgili olarak OECD veritabanında farklılıklar bulunmaktadır. Genel istatistikler kısmındaki verilerle hizmetler ticareti kısmındaki veriler farklıdır. Aynı şekilde OECD ile TC Merkez Bankası verileri arasında da farklılıklar bulunmaktadır.

Türkiye'nin hizmetler ticaretinde net pozisyonu 2006 yılı için +13.362 milyar dolar; 2007 yılı için net pozisyonu +13.883 milyar dolardır. 2007 yılında bir önceki yıla göre hizmetler ticaretinde hem ihracatta hem de ithalatta artış yaşanmıştır. Hizmetlerde en yüksek gelir turizmden kaynaklanmakta; onu taşımacılık ve diğer hizmetler izlemektedir. En yüksek giderler ise,

taşımacılık, turizm, sigorta hizmetleri, diğer ticari hizmetler ve diğer hizmetlerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin hizmetler ticaretinde fazla verdiği sektörler; turizm, inşaat hizmetleri, diğer hizmetler ve taşımacılık altındaki diğer taşımacılık kalemleridir. Hizmetlerde dış ticaret açığı verdiği sektörler ise; taşımacılık altında yer alan navlun, finansal hizmetler, sigorta hizmetleri, diğer ticari hizmetler ve resmi hizmetlerdir.

Türkiye; mühendislik, danışmanlık, ticaret, ulaştırma, turizm, lojistik, inşaat gibi sektörlerde rekabet avantajlarına sahiptir. AB'nde hizmetlerin liberalleştirilmesinin; Türkiye'ye, malların liberalleştirilmesinden daha fazla katkı sağlayacağı; Türkiye'nin hizmetlerdeki rekabet edebilirliğinin önündeki engelin yetersizliğinden değil, hassas bir konu olan ve hizmetleri sunma serbestliğinin ayrılmaz bir unsuru olan işletme kurma serbestliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Derviş ve diğerleri, 2004).

Türkiye'nin AB ile hizmetler ticaretine bakıldığında; 2006 yılında, AB25'in Türkiye'den ithalatı 10.5 milyar Euro; AB25'in Türkiye'ye ihracatı ise 4.4 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, AB25 ile yapılan hizmetler ticaretinde, dış ticaret fazlasına sahiptir. Hizmetler ticaretinde alt kategorilerde, ülkelere göre ihracat ve ithalat verilerine ulaşmadaki zorluktan dolayı; Türkiye'nin hizmetlerdeki hangi alt kategorilerde ticaret fazlası ve açığı verdiği bu çalışmada ele alınamamıştır.

SONUÇ

Hizmetleri, mallardan ayıran en önemli özellik; hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinin daha geniş bir coğrafyada yer alabilmesi; hizmet ürünlerinin piyasadaki akışının, mallara göre çok daha fazla hızlı gerçekleşebilmesidir. Çok geniş bir coğrafi alanda ve yüksek hacimlerde küresel hizmetler ticareti, bir gerçeklik olarak hızla öne çıkmıştır.

AB Hizmetler Direktifi; ölçek ekonomisi paradigmasına dayanan Tek Pazar'ın tamamlanması amacını taşımakta olup bu

paradigma hizmetler ticareti için geçerliliğini yitirmiştir. Yeni paradigma ise; bilgiye dayalı, sermaye piyasalarına daha çok bağlı ve araştırma-geliştirme ile yüksek eğitime daha fazla yatırımı gerektiren alan ekonomileridir. Hizmetlerde AB içi ihracat ile AB dışı ihracat oranında son on yıldır bir artışın (yüzde1.2) olmayışı (Gros, 2007); AB’de hizmetler ticaretindeki artışın, AB bütünleşmesinin bir neticesi olarak değil, küresel bir olgu olarak öne çıktığının göstergesidir.

Bundan dolayı, hizmetlerde liberalleşme amacı için Tek Pazar’ın tamamlanmasının ileri sürülmesi, sadece ve sadece küresel gerçekliğin üstünün örtülmesi anlamına gelecektir. Bu bilgi ışığında AB Hizmetler Direktifi’nin amacının yeniden tanımlanması, bir gereklilik olarak ortada durmaktadır.

AB için ifade edilmesi gereken diğer bir konu AB12 ülkelerinin, AB hizmetler ticareti içindeki payının ve ağırlığının oldukça düşük olmasıdır. Böylece, hizmetlerde daha fazla liberalleşmenin; öncelikle AB15 ülkelerinin lehine olacağı açık olmakla birlikte AB12 ülkelerinin hizmetlerde liberalleşmeden kazanç sağlamayacağı anlamına gelmemektedir.

Türkiye’nin hizmetler dış ticaretine bakıldığında; turizm, ulaşım, lojistik, danışma hizmetleri, inşaat hizmetleri ve diğer hizmetler kalemlerinde önemli avantajlara sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin hizmetlerde ihracatı; ithalatının iki katıdır. Böylece Türkiye, hizmetler ticaretinde artı denge durumundadır.

Hizmetler ticaretinde alt sektörlerde eğilimlerin belirlenebilmesi ve gelecek için öngörülerde bulunulması için verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de hizmetler ticaretinde tek bir veritabanı bulunmamaktadır. Bu yüzden, hem AB hem de Türkiye’nin hizmetler ticaretiyle ilgili analizlerin yapılmasında çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin hizmetler ticaretine münhasır bir veritabanı oluşturabilmesi, hizmetler ticaretindeki avantajlarını öngörebilecek çalışmaların yapılmasına hizmet edecektir.

Kaynaklar

AB Komisyonu, "Extended Impact Assessment of Proposal for a Directive on Services in the Internal Market", Ocak 2004, http://europa.eu.int/comm/internal_market/services/docs/services-dir/impact/2004-impact-assessment_en.pdf, (Erişim: 8 Nisan 2008). Direktifin tam metni için bknz: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006L0123:EN:HTML>

ARNDT, S. W., "Doha Development Round: Reaching Beyond Trade Liberalization", *Pacific Economic Review*, 2007, 12(3), s: 382.

AVRUPA SOSYAL PLATFORMU, http://www.socialplatform.org/module/FileLib/0502ServicesDirective_SocialPlatform_PoliticalPaper_FinalEN.doc, (Erişim: 16 Nisan 2008).

BALKIR, C., "Turkey and the European Community: foreign trade and direct foreign investment in the 1980s", *Turkey and Europe*, ed. Alan M. Williams, Pinter Pub. Ltd., London, 1993, s: 130.

BLYDE, J. ve Sinyavskaya, N., "The Impact of Liberalizing Trade in Services on Trade in Goods: An Empirical Investigation", *Review of Development Economics*, 2007, 11(3), ss: 566-583.

BROWN, E., Cloke, J. ve Ali, M., "How we got here: the road to GATS", *Progress in Development Studies*, 2008, 8(1), ss: 16-18.

CANANEA, G. D., "The Regulation of Public Services in Italy", *International Review of Administrative Sciences*, 2002, 68(1), s: 90.

CARPENTIER, C. L., Gallagher, K. P. ve Vaughan, S., *Environmental Goods and Services in the World Trade*

Organization”, The Journal of Environment Development, 2005, 14, ss: 232-234.

CASTELLS, M., *The information age: Economy, society and culture. The rise of the net-work society*. Vol. 1, 1996, 2nd ed., Blackwell Publishing, Oxford, UK.

DERVİŞ, K., Emerson, M., Gros, D. Ve Ülgen, S., “The European Transformation of Modern Turkey”, Centre for European Studies, Brüksel, <http://www.ceps.be>, (Erişim: 3 Ocak 2008).

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı, s. 14-33; DPT, Ekonomik Gelişmeler, Mart 2007, s. 2-3.

DTÖ, İstatistikler, <http://www.wto.org>, (Erişim: 12 Eylül 2008)
EESC, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, “The Internal Market in Services“, INT/289, http://www.eesc.europa.eu/smo/works/index_en.asp, (Erişim: 2 Nisan 2008).

EPSU, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=4150;
[http://www.bisenikinolusube.com/default.asp?bisen=detay.kaptan
&id=44&kategori=48](http://www.bisenikinolusube.com/default.asp?bisen=detay.kaptan&id=44&kategori=48), (Erişim: 16 Nisan 2008).

ETUC, <http://www.etuc.org/a/243>, (Erişim: 15 Nisan 2008).

EURACTIV, European Union Information Website, “Internal Market”, <http://www.euractiv.com/en/innovation/services-internal-market/article-132241>, (Erişim: 22 Mart 2008).

GALLIE, D., “New Technology and the Class Structure: The Blue-Collar/White-Collar Divide Revisited”, The British Journal of Sociology, 1996, 47(3), ss: 449-454.

GANZ, W., “Research in the Services Sector”, Final report, Fraunhofer Institut für Arbeitswirtschaft und Organisation, Stuttgart, July 14th, 2005, s: 1-3, ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/foresight/docs/kte_services.pdf (Erişim: 3 Eylül 2008).

GREEN, A.E. ve Owen, D., “The Geography of Poor Skills and Access to Work”, 2006, Joseph Rowntree Foundation, ss: 2-3, <http://www.jrf.org.uk/knowledge/findings/socialpolicy/0046.asp>, (Erişim: 5 Eylöl 2008).

GROS, D., “EU Services Trade: Where is the single market in services?”, 2007, Centre for European Policies, www.ceps.be, (Erişim: 12 Aęustos 2008).

HECKER, D. E., “High Technology Employment: A NAICS-based Update”, *Monthly Labor Review*, 2005, 128(7), s: 57.

İGEME, “Türkiye’nin Hizmet Sektörü İhracatı ve Geliřtirilmesine Yönelik Öneriler”, s. 3, <http://www.igeme.gov.tr/tur/pratik/hizmetson.pdf>, (Erişim: 13 Mayıs 2008).

İKV, Hizmetler Direktifi, Haftalık Bülten 10–17 Şubat 2006, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/72bf4a91.pdf>, (Erişim: 18 Mart 2008).

JENSEN, J., Rutherford, T. ve Tarr, D., “The Impact of Liberalizing Barriers To Foreign Direct Investment in Services: The Case of Russian Accession to the World Trade Organization”, *Review of Development Economics*, 2007, 11(3), ss: 501-502.

KARMAKAR, S., “Services Trade Liberalisation and Domestic Regulations: The Developing Country Conundrum”, *Global Economy Journal*, 2007, 7 (1), ss: 1, 5, 29-31.

KINNMAN, S. ve Lodefalk, M., “What is at stake in the Doha Round?”, *The World Economy*, 2007, ss: 1320-1324.

KNIGHT, J., “Trade Talk: An Analysis of the Impact of Trade Liberalization and the General Agreement on Trade in Services on Higher Education”, *Journal of Studies in International Education*, 2002, 6, ss: 209-216.

KONAN, D. E. ve Maskus, K. E., “Quantifying the impact of services liberalization in a developing country”, *Journal of Development Economics*, 2006, 81, ss: 143-144.

LEJOUR, A. ve Verheijden, J. D. P., “The Tradability of Services within Canada and the European Union”, *The Service Industries Journal*, 2007, 27 (4), ss: 390-391.

LOVELOCK, C. ve Gummesson, E., “Whither Services Marketing?: In Search of a New Paradigm and Fresh Perspectives”, *Journal of Service Research*, 2004, 7, s: 37.

MEHROTRA, S. ve Delamonica, E., “The Private Sector and Privatization in Social Services: Is the Washington Consensus Dead’?”, *Global Social Policy*, 2005, 5(2), ss: 141-166.

MEISENHEIMER, J. R., “The Services Industry in the ‘Good’ versus ‘Bad’ Jobs”, *Monthly Labor Review*, 1998, 121(2), ss: 22-36.

MILOSLAVSKY, E. ve Shatz, H.J., “Services Exports and the States: Measuring the Potential”, *Economic Development Quarterly*, 2006, 20(3), ss: 5-7.

MITLIN, D., “GATS and water services: the implications for low-income households in the South”, *Progress in Development Studies*, 2008, 8(1), ss: 31-34, 42-43.

OECD, *Growth in Services: Fostering Employment, Productivity and Innovation*, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, 2005, www.oecd.org, (Erişim: 25 Mart 2008).

STEPHENSON, P., “The Services Directive – can Europe deliver?”, <http://www.openeurope.org/uk/research/services.pdf>, (Erişim: 18 Mart 2008).

T.C. BAŐBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, “Hizmet Ticareti Genel Anlaşması”, <http://www.hazine.gov.tr>, (Erişim: 13 Mayıs 2009).

T.C. Çalışma Bakanlığı,
http://ab.calisma.gov.tr/bultenler/csgb_ab_bulten8.pdf, (Erişim: 13 Nisan 2008).

T.C. MERKEZ BANKASI, Hizmetler Direktifi,
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/euroizleme10_12.pdf,
(Erişim: 25 Mart 2008).

TİSK,
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1319&id=71,
(Erişim: 13 Nisan 2008).

TÜİK, İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları, Tablo 70, www.tuik.gov.tr, (Erişim: 23.09.2008).
UNCTAD, World Investment Report 2007, ss: 1, 16, 22, www.unctad.org, (Erişim: 20 Eylül 2008).

URBANSKI, T., "Main Features of the Services Sector in the EU", Statistics in Focus, No:19, 2007, Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-07-019/EN/KS-SF-07-019-EN.PDF, (Erişim: 1 Eylül 2008).

WICKRAMASINGHE, U., "Services Trade as a "New Frontier" in South Asia : Is the Optimism Warranted?", South Asia Economic Journal, 2000, 1(2), ss: 1-2, 20.

Veri Tabanları

AB Komisyonu, AMECO veritabanı,
http://ec.europa.eu/economy_finance/indicators/annual_macro_economic_database/ameco_applet.htm, (Erişim: 10 Eylül 2008).

OECD, Statistics,
<http://stats.oecd.org/wbos/Index.aspx?DatasetCode=TISP>,
(Erişim: 15 Eylül 2008)